

УДК 346.7

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.2.25>

Ярош Ілля Сергійович,

здобувач 1 курсу магістратури факультету соціології і права

Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ORCID ID: 0000-0002-3674-463X

Серебрякова Юлія Олександрівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права

Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ORCID ID: 0000-0002-2112-7188

РОЗВИТОК ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В КОНТЕКСТІ РЕІНТЕГРАЦІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

DEVELOPMENT OF RENEWABLE ENERGY IN THE CONTEXT REINTEGRATION OF TEMPORARILY OCCUPIED TERRITORIES

У статті охарактеризовано розвиток відновлювальної енергетики в Україні. Встановлено, що розвиток сфери альтернативної енергетики стане одним із рушійних факторів вдалої відбудови тимчасово окупованих територій. Наголошено, що до початку повномасштабної війни саме Південь України та Донеччина мали найбільший потенціал для виробництва сонячної та вітрової енергії. В них же було побудовано значну кількість об'єктів альтернативної енергетики. Водночас на території АР Крим до 2014 року функціонувало багато таких об'єктів. Все це свідчить не лише про потенціал регіонів, а й також про можливість у повоєнний час швидко інтегрувати об'єкти альтернативної енергетики до Об'єднаної енергетичної системи України.

Звертається увага, що сьогодні інтеграція альтернативної енергетики у єдину енергетичну систему слабка. Однак внесення у програми реінтеграції та розвитку тимчасово окупованих територіях правових положень щодо модернізації енергетичного сектору на цих територіях з обов'язковим будівництвом об'єктів альтернативної енергетики може пришвидшити цю інтеграцію та допомогти Україні виконати зобов'язання перед Енергетичним Співтовариством та ЄС щодо декарбонізації.

Констатовано, що розвиток законодавства щодо відновлювальної енергетики в контексті реінтеграції тимчасово окупованих територій має передбачати правові норми, що забезпечать реалізацію планомірного будівництва об'єктів альтернативної енергетики; відбудову знищених вітро- та сонце- електростанцій та побудови нових; реалізацію для приватних домогосподарств заохочень вкладати свій капітал у сектор відновлювальної енергетики; запровадження для суб'єктів господарювання господарсько-правових засобів стимулювання виробництва альтернативної енергії; ведення інформаційної політики про переваги альтернативної енергетики як для економіки нашої держави, так і для приватних господарств.

Ключові слова: відновлювальна енергетика, реінтеграція, тимчасово окуповані території, правове регулювання.

In the article, the authors characterize the development of renewable energy in Ukraine. Established that the development of the field of alternative energy will be one of the factors for the successful reconstruction of the temporarily occupied territories and, above all, a positive factor for the rapid reintegration of these territories. It is emphasized that the South of Ukraine and Donbas had the greatest potential for the production of solar and wind energy before the start of the full-scale war. A significant number of alternative energy facilities were built in them. At the same time, many such facilities functioned on the territory of the Autonomous Republic of Crimea until 2014. All this testifies not only to the potential of the regions, but also to the possibility of quickly integrating alternative energy facilities into the United Energy System of Ukraine in the post-war period.

The authors write that today the integration of alternative energy into a single energy system is not good. However, state and local authorities should already today introduce legal norms on the modernization and construction of the energy sector in these territories on the basis of alternative energy sources into the programs of reintegration and development of temporarily occupied territories. This will help Ukraine fulfill its obligations to the EU regarding decarbonization.

It was established that the development of legislation on renewable energy in the context of the reintegration of temporarily occupied territories should provide for legal norms that will ensure the implementation of planned construction of alternative

energy facilities; reconstruction of destroyed wind and solar power plants and construction of new ones; implementation of incentives for private households to invest their capital in the renewable energy sector; introduction of economic and legal means of stimulating the production of alternative energy for business entities; conducting an information policy about the advantages of alternative energy both for the economy of our state and for private enterprises.

Key words: *renewable energy, reintegration, temporarily occupied territories, legal regulation.*

Постановка проблеми. Ринок енергетики постійно розвивається. В умовах війни держава і суспільство змушені здебільшого зосередитися на відновленні, зруйнованих атаками військ російської федерації, енергетичних систем та ресурсів. Втім, до початку повномасштабної війни в Україні активно приймалися нові нормативно-правові акти щодо енергетики. Чільне місце у цих нормативно-правових актах виділялося для відновлюваних джерел енергії. Водночас, з огляду на останні події у нашій країні, актуальним є дослідження питань щодо перспектив розвитку відновлювальної енергетики в Україні та правового регулювання її в цілому. З цієї позиції окремої уваги потребує сонячна енергетика та реінтеграція тимчасово окупованих територій України. Впевнені, що повернення цих територій під контроль України є безперечним, а енергетична сфера стане одним із рушійних факторів, який дозволить швидше реінтегрувати ці території.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Активне оновлення законодавства у сфері відновлюваної енергетики не залишилося поза увагою науковців. Зокрема, варто виділяти наукові праці Х. Григор'євої, А. Колеватової, С. Кострюкова, О. Кулика, О.Нагорняк, І. Чумаченко, О. Чумаченко та ін. Однак науковці оминають увагою питання розвитку альтернативної енергетики після реінтеграції тимчасово окупованих територій.

Метою дослідження є обґрунтування пропозиції щодо напрямів розвитку правової основи відновлювальної енергетики в контексті реінтеграції тимчасово окупованих територій.

Виклад основного матеріалу. Сучасні дослідження відновлюваних джерел енергії, як і будь-які дослідження, ґрунтуються на виділенні історичних етапів розвитку відновлюваної енергетики.

С. Кострюков зазначає, що початок правового регулювання у сфері використання альтернативних джерел енергії поклала перша конференція Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) з проблем навколишнього середовища в 1972 році, де держави проголосили раціональне використання ресурсів [1, с. 76]. Щодо України науковець, крім переліку законодавчих актів, які містять згадки про відновлювальні джерела енергії, зазначає про вплив Європейського союзу (далі – ЄС) на стиму-

лювання України в цій сфері та перших законах, що визначили понятійно-категорійний апарат цієї сфери. Зокрема, відзначає, що у преамбулі Закону України «Про енергозбереження» від 1 липня 1994 року [2] вперше надано визначення нетрадиційних та поновлюваних джерел енергії, а у ст. 1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» [3] вперше надано розмежування поняттям «альтернативні джерела енергії» та «відновлювальні джерела енергії».

Такий підхід законодавця І. Дороніна вважає позитивним, адже розмежування в українському законодавстві понять «альтернативні джерела енергії» та «відновлювані джерела енергії» шляхом включення до альтернативних джерел енергії не лише екологічно чистих відновлювальних джерел, але й вторинних енергетичних ресурсів є цілком логічним [4, с. 36]. Водночас, як і більшість науковців, І. Дороніна звертає увагу на роль «зеленого тарифу» для розвитку відновлюваної енергетики. Погоджуємося з її думкою про те, що «дія «зеленого» тарифу виправдана лише на початкових етапах розвитку відновлюваної електрогенерації» [4, с. 40]. Водночас із дослідження Закону України «Про ринок електричної енергії» [5] випливає, що система «зеленого тарифу» впродовж останніх років зазнає змін. Якщо раніше всім виробникам відновлюваної енергії виплачували кошти за цим тарифом, то наразі з'явився механізм аукціонів, який поки не запущений державою.

На підставі порівняльно-правового аналізу досвіду зарубіжних країн Х. Григор'єва визначила три рівні державного стимулювання цього сектору. Державне стимулювання першого рівня характеризується впровадженням суттєвих пільг, високих тарифів для залучення інвестицій і надання поштовху цій галузі економіки; другий рівень супроводжується запровадженням екологічних імперативів, критеріїв сталості, виокремленням певних напрямів як пріоритетних; третій рівень поєднує механізми заохочення споживачів до використання лише екологічно безпечної енергії [6, с. 113–114]. Як наголошує Х. Григор'єва, перебуваючи протягом близько десяти років на яскраво вираженому першому рівні стимулювання, Україна в 2020 році різко зменшила державну підтримку, хоча не пройшла еволюційно перший рівень стимулювання [6, с. 114]. Звісно такі тенденції відбуваються у нашій державі і, доводиться

констатувати, що мають місце не тільки щодо державної підтримки відновлювальної енергетики. Втім, розвиток сонячної енергетики базуються, по-перше, на прямій залежності розвитку від протекції держави, оскільки саме держава виступає основним гарантом забезпечення громадян світлом і одночасно є одним з найбільших споживачів на ринку енергетики.

Х. Григор'єва вказує, що досі не запрацювала аукціонна система продажу електроенергії, а також пропонує державі зосередити державне стимулювання на підтримці розвитку сонячної енергетики на рівні окремих господарств (побутових споживачів) [7, с. 47]. Така пропозиція заслуговує на увагу, адже дійсно виправданим може виявитися розвиток цієї сфери саме шляхом заохочення кінцевих споживачів послуг у сфері електроенергетики.

Поряд із цим, позитивно оцінюючи правове регулювання відновлюваних джерел енергії в Україні, науковці відзначають про те, що значний обсяг нормативно-правової бази не підкріплений реальною практикою. Зокрема, Л. Мелех та О. Нагірняк у своєму дослідженні роблять висновок, що «якщо порівняти законодавчу базу ЄС та України, то у нашій державі декларовані нормативно-правові документи не підкріплюються практичними кроками» [8, с. 164].

Враховуючи, що питання реінтеграції тимчасово окупованих територій постало у лютому 2022 року з новою силою, варто наголошувати, що серед практичних кроків реінтеграції стоятиме відновлення постачання електроенергії на ці території. Коли значна частина енергетичної системи зруйнована ворогом, вже сьогодні варто передбачати можливість відновлення не тільки старих зруйнованих об'єктів енергетичної інфраструктури на Донбасі та Півдні України, але й одночасної побудови нових, насамперед, об'єктів відновлювальної енергетики. Коли система функціонувала, одними з проблем, що існували для інтеграції відновлювальної енергетики в цю систему, були віддаленість об'єктів відновлювальної енергетики від основних об'єктів електропостачання та складність під'єднання до них у зв'язку із застарілими технологіями цих об'єктів. Після повернення тимчасово окупованих територій багато об'єктів доведеться будувати з нуля, що відкриває можливість планомірного будівництва та під'єднання об'єктів альтернативної енергетики до енергосистеми України на Донбасі та Півдні України.

Уже сьогодні варто передбачати у стратегіях реінтеграції та відбудови України положення

щодо планомірного будівництва об'єктів альтернативної енергетики. Це, у свою чергу, відповідатиме зобов'язанням України щодо декарбонізації перед ЄС та Енергетичним Співтовариством. Окрім того, правильне планування вплине позитивно на людей, які проживають на тимчасово окупованих територіях, оскільки кожен з них, якщо брати до уваги соціальні настрої регіону в минулому, очікує повернення світла у житло та стабілізації економіки.

До того ж звертаємо увагу, що Україна, за оцінками фахівців, має значний, але поки що не використаний потенціал сонячної та вітрової енергії. Як зазначає А.Колєватова, він становить на рік близько 500 млрд. кВт/год. Особливо перспективні у цьому відношенні Миколаївська, Запорізька, Одеська області, Донеччина та Прикарпаття [9, с. 559].

Як стверджує О.Чумаченко, 60% індустриальних сонячних електричних станцій знаходяться саме у місцях запеклих боїв, у південних та південно-східних областях України. За попередніми даними знищено 30–40% сонячних електростанцій у цих регіонах, а це 1120–1500 МВт їх потужності [10, с. 44]. Не варто забувати, що і в результаті окупації Автономної Республіки Крим Україна втратила енергогенеруючі потужності у сонячній та вітрової енергетиці, що підтверджує інформаційна довідка служби з питань реінтеграції та деокупації Автономної Республіки Крим [11, с. 4–5].

Попри такі руйнування та втрати, потенціал розвитку відновлювальної енергетики в контексті реінтеграції тимчасово окупованих територій залишається високим. З точки зору правового поля, у державні програми розвитку та реінтеграції, локальні правові акти територіальних громад цих областей варто включати стратегічні положення та детальні плани відбудови знищених вітро- та сонце- електростанцій та побудови нових. Ми пропонуємо у законодавство в галузі енергетики внести також перехідні положення щодо заохочення приватного сектору вливати капітал саме у сектор відновлювальної енергетики. Зокрема, у Законі України «Про ринок електричної енергії» [5] та Законі України «Про альтернативні джерела енергії» [3] передбачити перехідний період, під час якого бізнес та приватні домогосподарства на територіях Донбасу та Півдня зможуть будувати сонячні та вітрові електростанції без оподаткування матеріалів та продавати вироблену енергію за сприятливими для них цінами.

Водночас серед програмних документів у сфері енергетики варто виділяти дві енергетичні

стратегії. Так, відповідно до Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 № 605-р, використання відновлюваної енергетики безпосередньо у споживача не підпадає під обмеження енергосистеми і формує перспективу динамічного розвитку на місцевому рівні [12].

Також ця Стратегія визначає, що енергоефективність буде підвищуватися завдяки перевазі відновлюваних джерел енергії. Загалом вона позитивно оцінює розвиток відновлюваної енергетики в Україні і визначає перспективу, що така енергетика має покривати 25% енергосистеми України до 2035 року [12].

Однак у Стратегії енергетичної безпеки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 04.08.2021 № 907-р [13], наголошено також на проблемах, що виявилися у сфері відновлюваної енергетики. Зокрема, вказано, що зростання виробництва електроенергії з відновлюваних джерел енергії відбувалося без компенсуючих заходів з підвищення гнучкості Об'єднаної енергетичної системи України. Швидке зростання частки відновлюваних джерел енергії, висока залежність від погодних умов та низька маневреність такого виду виробництва ускладнює процес прогнозування попиту та пропозиції на ринку електроенергії, що призводить до проблем балансування системи, запровадження вимушених обмежень планової роботи учасників ринку [13].

Вказуючи на проблеми, хочемо наголосити на правильній інтеграції відновлювальної енергетики в Об'єднану енергетичну систему України. Логічним виглядає модернізація енергетичної системи, що призведе до усунення проблем інтеграції відновлювальної енергетики. Правова основа такої інтеграції сформована у багатьох нормативних актах, у роботі виділено лише окремі з них. Водночас необхідно запроваджувати різні господарсько-правові засоби стимулювання виробництва альтернативної енергії, щоб Україна більш плавно перейшла з першого рівня стимулювання виробництва до другого. Як пропонує О. Кулик, доцільно «ввести інвестиційні гранти як господарсько-правовий засіб стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел та встановити умовою їх надання використання нових інноваційних технологій у альтернативній енергетиці» [14, с. 4].

Щодо розвитку відновлювальної енергетики на тимчасово окупованих територіях та її правового регулювання знову-таки наголосимо, що

система грантів може сприяти швидкій розбудові цієї галузі. Втім, тут мова може йти також про іноземні інвестиції.

Водночас питання побудови електростанцій із виробництва альтернативної енергії впирається у питання землі, тобто визначення тих ділянок, де доцільно розпочинати виробництво альтернативної енергії. Професійно вирішити це питання можна шляхом аналізу цільового призначення земель та стану екології в регіоні та уникнення незаконних змін цільового призначення земельних ділянок. В суто правовому полі необхідно у регіональних та державних програмах розвитку тимчасово окупованих територій прописувати положення про створення відповідних експертних комісій з наведеного питання, а також про інформаційну політику щодо переваг альтернативної енергетики для приватних господарств та її енергоефективності як стимулюючого фактору розвитку.

Висновки. З огляду на проведене дослідження можна зробити висновки, законодавство України щодо відновлюваної енергетики поступово інтерпретується відповідно до зобов'язань перед Енергетичним Співтовариством та ЄС. Застосування «зеленого тарифу» відбувається лише на першому етапі стимулювання відновлюваної енергетики. Україна намагається перейти до наступного етапу. Але, цей перехід занадто різкий станом на зараз і належно не спланований. Щодо тієї ж сонячної енергетики перспективно розробити окрему стратегію її розвитку, упорядкувати містобудівну документацію з метою аналізу можливостей встановлення сонячних панелей у містах, що підвищить ефективність виробництва та використання сонячної енергії. В цьому контексті відбудова зруйнованих війною міст повинна сприяти розумному плануванню, яке включає декарбонізацію економіки та інтеграцію відновлювальної енергетики в енергетичну систему України.

Сьогодні відновлювальна енергетика погано інтегрована у енергетичну систему України. Втім європейське законодавство про декарбонізацію вимагає цієї інтеграції. І з огляду на реінтеграцію українських територій після війни декарбонізацію варто динамічно запроваджувати під час відбудови цих територій, а державні та місцеві стратегії і програми розвитку відновлювальної енергетики на Донбасі та Півдні України приймати уже сьогодні.

Основні напрями розвитку правової основи щодо відновлювальної енергетики в контексті реінтеграції тимчасово окупованих територій

мають бути спрямовані на планомірне будівництво об'єктів альтернативної енергетики; відбудову знищених вітро- та сонце- електростанцій та побудови нових; запровадження для приватних споживачів електроенергії заохочень вкладати свій капітал у сектор відновлювальної енергетики; реалізацію господарсько-правових засобів стимулювання виробництва альтернативної енергії; активне ведення інформаційної політики щодо переваг альтернативної енергетики

для приватних господарств та її енергоефективності.

Реалізація цих пропозицій обумовлює внесення відповідних змін та доповнень у Закони України «Про ринок електричної енергії» та «Про альтернативні джерела енергії».

Подальшим кроком у дослідженні відновлюваної енергетики має стати розроблення доктринального підходу до розуміння особливостей суспільних відносин, які складаються в цій сфері.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кострюков С.В. Історико-правові засади становлення сонячної енергетики. *Правові новели*. 2021. № 13. С. 75–82. DOI: <https://doi.org/10.32847/ln.2021.13.11> (дата звернення: 08.03.2023).
2. Про енергозбереження: Закон України від 01.07.1994 № 74/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 30. Ст. 283. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.03.2023).
3. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003 № 555-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 24. Ст. 155. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text> (дата звернення: 08.03.2023).
4. Дороніна І.І. Нормативно-правове забезпечення розвитку відновлюваної енергетики в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2020. Вип. 1 (44). С. 31–43. DOI: <https://doi.org/10.33287/102005> (дата звернення: 08.03.2023).
5. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13.04.2017 № 2019-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 27-28. Ст. 312. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text> (дата звернення: 08.03.2023).
6. Григор'єва Х.А. Державне стимулювання альтернативної енергетики: порівняльно-правовий аналіз. *Юридичний вісник*. 2021. № 4. С. 109–117. DOI: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i4.2223> (дата звернення: 08.03.2023).
7. Григор'єва Х.А. Правове забезпечення сонячної енергетики в Україні: між протекцією, конкуренцією та байдужістю. *Юридичний вісник*. 2021. № 6. С. 41–51. DOI: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i6.2265> (дата звернення: 08.03.2023).
8. Мелех Л., Нагірняк О. Правове регулювання альтернативної енергетики в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. 2021. № 2(30). С. 159–166. DOI: <http://doi.org/10.23939/law2021.30.159> (дата звернення: 08.03.2023).
9. Колеватова А.В. Використання альтернативних джерел енергії в аграрному секторі економіки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 16. С. 558–563. URL: <http://global-national.in.ua/archive/16-2017/112.pdf> (дата звернення: 08.03.2023).
10. Чумаченко О. Роль відновлювальних джерел енергії у електроенергетичному балансі України. *Вчені записки університету «Крок»*. 2022. № 3(67). С. 39–47. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-67-39-47> (дата звернення: 08.03.2023).
11. Інформаційна довідка: втрати енергетичного сектору України внаслідок тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та м. Севастополя. 2020. С. 1–11. URL: <https://www.ppu.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/Vtraty-energetyky.pdf> (дата звернення: 08.03.2023).
12. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 № 605-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 08.03.2023).
13. Про схвалення Стратегії енергетичної безпеки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 04.08.2021 № 907-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/907-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 08.03.2023).
14. Кулик О.І. Господарсько-правове забезпечення стимулювання виробництва енергії з використанням альтернативних джерел: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Вінниця, 2019. 21 с.